

REGIONALITÁS–LOKALITÁS A 21. SZÁZADBAN

A Magyar Szociológiai Társaság éves közgyűlése és konferenciája

A Magyar Szociológiai Társaság (MSZT) 2000. november 10-11-én tartotta éves közgyűlését és konferenciáját Hódmezővásárhelyen, *Regionalitás–lokalitás a 21. században* címmel. Első alkalommal ült össze a Társaság olyan városban, amely nem megyeszékhely, ezzel is igazodva a konferencia témájához, hisz Hódmezővásárhely fontos regionális központnak tekinthető. Az első nap programjában a közgyűlés és a konferencia szerepelt, míg a második napon az MSZT szakosztályainak szekcióiüléseire került sor. Az esemény három helyszínen folyt, a megnyitó és a nyitóelőadás a Fekete Sas Szállóban, Hódmezővásárhely címerépületében volt, a közgyűlés és a konferencia a Polgármesteri Hivatal dísztermében kapott helyet, míg a következő nap szekcióiülései a Cseresnyés Kollégiumban zajlottak.

I.

A közgyűlésen elsőként Csákó Mihály, az MSZT soros, leköszönő elnöke tartotta meg éves beszámolóját. Elmondta, hogy a Társaságon belül szakosztályokban folyik a munka. Az Elnökség a szakosztályok elnökeiből áll, akik az ország különböző részein dolgoznak, így az elnökség nehezen tudja megvalósítani az operatív működést. A szakosztályi rendszer sajátosságaiból adódóan nagyon nehéz összefogni, illetve ellenőrizni a Társaság munkáját. A gyakorlatban ez úgy valósul meg, hogy akik dolgozni kívánnak, azok számára a keretek biztosítva vannak, ugyanakkor lehetőség van szabadon nem tevékenykedni is. Emellett problémásnak ítélte meg az elektronikus kommunikáció Társaságon belüli lehetőségeit, amit jól mutat, hogy még az Elnökség tagjainak sincs élő e-mail listája.

Az elmúlt évben az Elnökség kísérletet tett a Társaság kamarává alakítására, de az érvényes jogszabályok értelmében erre nincs lehetőség. Csákó Mihály azonban hangsúlyozta, hogy ennek ellenére az érdekképviselet erősítését meg kell, és meg is lehet oldani. Tervbe vették, de nem készült el a Magyar Szociológiai Társaságot bemutató anyag, és az Etikai Kódex megalkotására sem került sor. 2000-től a személyi tagság mellett az intézmények is tagjai lehetnek a Magyar Szociológiai Társaságnak, eddig azonban csak egyetlen intézmény a JATE Szociológia Tanszéke élt ezzel a lehetőséggel.

A beszámoló zárógondolataként Csákó Mihály elmondta, hogy a „társasági élet” fellendítését továbbra is nagyon fontosnak tartja, és ilyen irányú lépéseit alelnökként is folytatni kívánja.

Az elnöki beszámolót követően Tibori Tímea, az MSZT titkára foglalta össze a szakosztályok elmúlt évi munkáját, illetve röviden vázolta a Társaság pénzügyi helyzetét. A ténylegesen működő szakosztályok létszáma 8–12 fő. Az idén két új szakosztály jött létre, a Politikai viselkedés szakosztály Tardos Róbert vezetésével, és a Társadalmi dinamika szakosztály, amelynek elnöke Fokasz Nikosz. A pénzügyi helyzetről elmondta, hogy a Társaságnak jelenleg 512 fizető tagja van, az intézmé-

nyi tagság bevezetésétől a pénzügyi helyzet javulását várják. A jövő év elejére elkészül a részletes pénzügyi beszámoló, amelyet a tagsággal levélben ismertetnek.

Következő napirendi pontként Tardos Róbert tartott beszámolót a Szociológiai Szemle helyzetéről. A folyóirat hamarosan elérhető lesz az interneten, az 1999/4. és a 2000/1. szám már olvasható, és kilátások vannak a nemzetközi terjesztésre is. Tardos Róbert hangsúlyozta, hogy a lapnak nyitottnak kell lennie minden irányzat felé. Fontosnak tartják a kutatási folyamatok és a nemzetközi trendek bemutatását. A szociológia jeles alakjairól szóló beszámolóknak és a recenzióknak a lap mindig helyet biztosít. Szeretnék, ha több elméleti, elmélettörténeti, és módszertani munka születne, a szerkesztőség az ilyen jellegű munkákat nagyon hiányolja és várja.

A beszámolókat követően került sor a Magyar Szociológiai Társaság díjainak ünnepélyes átadására. A Társaságnak két díja van, a Polányi Mihály-díj, amellyel az elmúlt év szociológiai könyvét és tanulmányát jutalmazzák, valamint az Erdei Ferenc emlékérem, amit minden évben a fiatal, 35 év alatti, pályájuk elején álló kutatóknak ítélnek oda. Az 1999-es év Polányi-díját a fiatalon elhunyt Csontos Lászlónak ítéltek oda a kiemelkedő szociológiai munkásságát megjelenítő posztumusz tanulmánykötetért, ugyanezen díj tanulmány kategóriájában Róbert Pétert illette elismerés, *A racionális szavazó Magyarországon* című tanulmányáért (Századvég, 1999/12). Az Erdei Ferenc emlékérem idei díjazottjai Csíte András és Enyedi Zsolt, akik nevéhez már több kiváló munka és tanulmány fűződik.

A közgyűlés záróakkordjaként került sor az Elnökségen belüli tisztújításra. Elsőként a közgyűlés megválasztotta a 2002. évi elnökét. A jelölt Felek Gábor a JATE Szociológia Tanszékének vezetője volt, akit a tagság egyhangúlag meg is választott. Ezt követően Csáki Mihály átadta az elnöki posztot a 2001. évre megválasztott elnöknek, Szirmai Viktoriának. Az új elnök a következő év legfőbb feladataként a vidéki egyetemekkel és kutatócsoportokkal való szorosabb együttműködést jelölte ki.

II.

„A régió és lokalitás ma mást jelent, mint 100 évvel ezelőtt, Európa ma már a föderalizmus és regionalizmus Európája”, ezen gondolatokkal nyitotta meg a Magyar Szociológiai Társaság 2000. évi konferenciáját Csáki Mihály elnök. Az előadások többféle nézőpontból világították meg a regionalitás és lokalitás mai helyzetét Magyarországon.

Elsőként Enyedi György akadémikus tartott előadást *Városrégiók* címmel. A világgazdaságot egyre inkább nagyvárosi régiók irányítják. A nagyvárosi régiók elterjedése új jelenség, a városrégiók a nemzetállamok helyébe lépnek a globális gazdaságirányításban. A rutinjellegű termelésnek köszönhetően ma már nem feltétlenül szükséges a gyáraknak a nyersanyagtelephelyek közelébe települniük, így rengeteg alkalmas telephely van, és az ipar kitelepül a városokból. Az információáramlásban is megszűnt a távolság. Ennek ellenére a városokban erőteljes centralizáció figyelhető meg, a gazdaságirányítás, a döntési központok, az innovációs központok, és a kutatási központok ugyanis nem települnek szét. Ennek oka, hogy a stratégiai döntésekhez találkozni kell, tehát a gazdaság kreatív része koncentrálódik, a gazdasági döntésközpontok össztelepülnek. Így válnak a nagyvárosi régiók az interaktív ta-

nulás központjaivá, és ez a városrégiók egyik legfontosabb tulajdonsága, amellyel a vállalatokat a városokba vonzza.

A nagyvárosi régiók társadalomföldrajzáról Enyedi György elmondta, hogy a városrégiókat demográfiai sokszínűség, multikulturalitás és multietnicizmus jellemzi. Városmorfológiai átalakulás figyelhető meg, többfajta város cementeződik össze, nem csak a városközpontban lehetnek központok, ennek köszönhetően nincs már szabályos térmodell. Kiemelte, hogy a nagyvárosokban a társadalmi polarizálódás nagyon jelentős. A gazdaság vonzásának köszönhetően ugyanis nagyon nagy a bevándorlás, ezt azonban a társadalom nehezen tűri, kialakul tehát az „underclass”. Ezzel egy időben jelentős elitbevándorlás is zajlik, az elit is szegregálódik, lakóparkokban különül el, ezeket a lakóparkokat nevezte Scott a „félelem architektúrájának”.

A városirányításról az előadásból megtudhattuk, hogy a kormányzásban megnő a civil szféra szerepe, a gazdasági versenyben való bennmaradás és siker a városnak, a városvezetésnek is érdeke. A fő kérdés a városirányítás számára, hogy a helyi gazdaság erősítése vagy a külső tőke megnyerése a fontosabb.

Enyedi György végezetül a nagyvárosi régiók általános jellemzésében a városrégiók politikai szerepéről beszélt. A nagyvárosi régiók nemzetközi hatáskörűek, így bizonyos fokig a nemzetállamok mellé lépnek, ennek köszönhetően sokszor konfliktusba is kerülnek egymással, e konfliktust tovább erősíti a városrégiók identifikációs ereje, tehát például lehet valaki budapesti anélkül, hogy magyarnak tekintené magát.

Ezzel a gondolattal tért át Enyedi György Budapest, mint városrégió bemutatására. Budapestnek, mint nagyvárosi régióknak a határa meghatározhatatlan, de mindenképpen nagyobb, mint a főváros és az agglomeráció. Legtágabb értelemben ide tartozik Tatabánya, Székesfehérvár és Kecskemét a peremvárosaikkal együtt. A gazdaság deindusztrializációja erőteljes Budapesten is, de nem úgy, mint Európában, nálunk az ipar csak az agglomerációba települt ki, egyfajta „kis deindusztrializáció” figyelhető meg. Budapest nemzetközi szerepe és tőkevonzó ereje kiemelkedő. Még nem mondható, hogy multietnikus, de például a kínaiak betelepülése egyre jelentősebb. Budapesten is megfigyelhető az elit szegregációja, itt is létrejöttek a lakóparkok, lakóterületek, például Páty, Göd. Sajátos jelenség, hogy az elővárosok szétválnak az észak-nyugati gazdag elővárosokra, és a délkeleti szegény elővárosokra. A kormányzat ez ellen tehetetlen, az egységes irányítás még nem jött létre.

A regionalitás egészen más aspektusát ragadta meg Kovács Imre a *Hatalom, regionalizmus, vidékfejlesztés* című előadásában. A hatalom politikai, redistributív és lokális hatalmat jelent. Elmondta, hogy az 1970-es években „új regionalizmus” jött létre Európában, ez azért nagyon fontos, mert Európa talán a régiókkal tud válszolni a globalizációra. Az európai fejlesztési politika kétharmada regionális fejlesztéssel foglalkozik. Az előadás középpontjában a vidékfejlesztés kérdése állt, ami természetesen nem egyenlő a regionális fejlesztéssel. Európában komplex vidékfejlesztés honosodott meg, ami nem csupán agrárfejlesztést jelent. Részletesen beszélt a vidékfejlesztés úgynevezett fejlesztési laboratóriumáról a LEADER-ről. A LEADER által megfogalmazott legfontosabb alapelvek: a kooperáció, a decentralizáció, az alulról való építkezés és a monitoring rendszer. A LEADER-t kritizálók szerint a vidéki népesség jelentős része kimarad a LEADER által biztosított előnyökből, illetve egy rendkívül erős integratív rendszert hoz létre, aminek követke-

tében a nemzeti célok háttérbe szorulnak. Ez egy gyökeresen új redisztributív rendszer, amely a szereplők kiválasztását határozza meg. Új intellektuális központok jönnek létre Európában, új együttműködések, új szereplőcsoportok tűnnek fel. A kulturális tőke jelentősége nagymértékben megnő a pályázati írás, az imázs-teremtés és a lobby előtérbe kerülése miatt. A LEADER-elv a nemzeti bürokráciák erejét kívánja megtörni.

Kovách Imre hangsúlyozta, hogy a vidékfejlesztés Európában mindenhol nagyon fontos, ami azt mutatja, hogy Európa újrateremtése nem csupán a nagyvárosi régiókban és városközpontokban történik. Ezt követően tért rá a magyarországi helyzet bemutatására. Elmondta, hogy 1996-tól megkezdődött Magyarország „európaizálása”. Törvény született az EU-konformitás megteremtésére, amiben megfogalmazták, hogy a fejlesztési források felhasználását decentralizálni kell, és létre kell hozni a pályázati rendszert. Ezek az alapelvek azonban a gyakorlatban nem igazán működnek. Nincs kontroll, és a decentralizáció sem valósult meg. Ennek egyik legfőbb oka, hogy nagyon sok csoportnak (politikai csoportok, minisztériumi apparátusok) érdeke az állami redisztribúció fenntartása. Bár a kilencvenes évek második felében két új csoport is hatalomhoz jutott a vidékfejlesztésben, az egyik a lokális és regionális gazdasági elit, a másik a szakértők és designerek csoportja, ezzel egy időben azonban a hierarchia újraszervezése figyelhető meg a legtöbb régióban, ami abban nyilvánul meg, hogy az új hatalmi csoportok, tehát a régiók gazdasági elitje magához ragadja a politikai hatalmat is.

Kovách Imre arra is kitért, hogy a vidék tudományos elemzésében új fogalomként jelenik meg az „új ruralitás”. E fogalom bevezetésére a vidék pejoratív értelme miatt volt szükség. Az „új ruralitás” egy sokszínű vidékfogalmat takar. A falvaknak nagyon sok típusa és variációja jött létre Magyarországon. Mint Európa rurális területein mindenhol, nálunk is lezajlott a mezőgazdaság átalakulási folyamata, ami a mezőgazdaság súlyának csökkenését eredményezte, illetve nálunk is eltűnt a parasztság, ami nem azt jelenti, hogy nem maradtak meg bizonyos paraszti minták, de a parasztság, mint réteg megszűnt. Ennek utolsó mozzanata éppen a kilencvenes években ment végbe a közösséghez való kötődés megszűnésével. Európa többi országával ellentétben azonban nálunk a vidéki népesség nem csökkent, hanem nőtt azáltal, hogy új társadalmi csoportok jelentek meg vidéken (pl. városiak kiköltözése). Végezetül Kovách Imre felhívta a figyelmet arra, hogy most jelent meg egy angol nyelvű kötet, amelyben Európa számos országának kutatói elemzik a hatalom, regionalitás és vidékfejlesztés problémáját a saját országukra vonatkozóan.

Sok ponton kapcsolódva az előző előadáshoz Csatári Bálint *A vidék konfliktusai, különös tekintettel az Alföldre* című előadásában a geográfia módszereivel elemezte a vidékfejlesztés problematikáját Magyarországon. Csatári Bálint hangsúlyozta, hogy a vidékproblematikát intellektuális kérdésnek kell tekinteni. A magyarországi vidékfejlesztést meghatározza, hogy míg Európa más országaiban a nemzeti vidékfejlesztési politika volt az elsődleges, és ehhez integrálták az Európai Unió vidékfejlesztési politikáját, addig nálunk éppen ellentétes folyamatok vannak kialakulóban. Áttekintette azokat a lépcsőfokokat, amelyek az európai vidékfejlesztés trendjeit jelentik: a városi és vidéki tér különválása, a mezőgazdaság fejlesztésétől a komplex vidékfejlesztésig való eljutás, az elnéptelenedett térségek újratelepülése –

ami annak is köszönhető, hogy a falusi tér polgári értékévé vált –, illetve az integrált, modern, tudatos vidékfejlesztés kialakulása.

Csatári Bálint több szempontból is vizsgálta a vidék helyzetét a mai Magyarországon, ehhez komoly empirikus kutatásokat végzett, amelyek eredményeit térképekkel illusztrálva mutatta be a konferencia közönségének. Elmondta, hogy Magyarország észak-nyugati felében modern falufejlődés figyelhető meg, míg a többi területen megmaradt a vidék-periféria viszony. Az Alföldre vonatkoztatva a Budapest–Kecskemét–Szeged tengely mentén figyelhető meg pozitív változás. Elemzéseihez három fő faktort használt, az első a gazdaság, amely a vállalkozások számából, a tőkéből és a tulajdon- és jövedelemviszonyokból áll, a második az infrastruktúra, a harmadik pedig a társadalmi eloszlás. Mindezek mellett vizsgálta még a szuburbanizációt, a falusi turizmus és idegenforgalom megoszlását is. Külön-külön és együttesen is vizsgálta e faktorokat, megnézte, melyek azok a tényezők, amelyek a faktorok pozitív megjelenéséhez szükségesek. Megítélése szerint a faktorok megoszlásában egyértelmű regionális különbségek figyelhetők meg.

Fontos problémaként jelölte meg, hogy nincs egységes vidékkategóriánk. A vidék kritériumai általában az alacsony népsűrűség, a vidéki településhálózat, és a mezőgazdaság viszonylagos dominanciája. Ez a kategória azonban nem tartalmazza a mezővárosokat, pedig a vidéki népesség jelentős része Magyarországon ilyen településeken él. Összefoglalásként elmondta, hogy Magyarországon ezidáig nem történt vidékfejlesztés, csak nagyon szűk területen zajlott le vidékfejlődés.

Tovább finomítva a regionalitás és lokalitás kérdését, Timár Judit *Regionalitás alulnézetből* című előadásában a regionalizáció háttartásokra és nemi viszonyokra gyakorolt hatását elemezte. Timár Judit – Csatári Bálinthoz hasonlóan – geográfusként közelítette meg a kérdést. Vizsgálatai középpontjában a területi egyenlőtlenségek állnak. A férfi-női viszony területi különbségeinek illusztrálásához fő mutatóként a foglalkoztatottságot használta, és a régiók rátáját viszonyította az országoshoz. Régióként vizsgálta a házaspáros családokon belül a férj és a feleség gazdasági aktivitását (négy kategóriát használt: mindkettő aktív kereső, csak a férj aktív, csak a feleség, illetve egyik sem). A nők gazdasági aktivitása Budapesten és északnyugaton a legnagyobb. Az empirikus adatok azt mutatják, hogy a nők gazdasági aktivitását sokkal jobban meghatározzák a regionális viszonyok, mint a férfiakét. Timár Judit megállapította tehát, hogy a nemi viszonyrendszerek regionalizálódnak. A Győr-Moson-Sopron, illetve Békés megyében végzett kutatások pedig azt mutatják, hogy a nagyon rossz helyzetben lévők számára a régió belüli különbségek sokkal égetőbbek, mint a régiók közöttiek. Timár Judit kutatásokat végzett a hatalom nemek szerinti megoszlására vonatkozóan is, ehhez megnézte a polgármesterek között a nők arányát, illetve ezek területi megoszlását. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a településnagysággal arányosan csökken a nők aránya a polgármesterek között, illetve a falusi polgármester asszonyokat főleg a hátrányos helyzetű területeken találhatjuk meg nagyobb számban.

Előadása végén Timár Judit is beszélt a vidékfejlesztés problémáiról. Kiemelte, hogy az integrált programok nálunk még a tervezés szintjén sem működnek, nehezen találják meg egymást a partnerek. Megnőtt a területi kiegyenlítődés iránti igény. A vonzáskörzeti kapcsolatrendszerek megváltoztak, a térkapcsolatok erősödtek, de egyben koncentráálódtak is. Az Alföldön például két régióközpont emelkedik ki:

Szeged és Debrecen. Kezdetben úgy látszott, hogy a Dél-Alföld lehetne mintarégió, a civil szféra is megmozdult, de az állami bürokrácia érdekei mást diktáltak.

A konferencia záróeseménye a szegedi szociológusok által szervezett Fórum volt, amit Pászka Imre vezetett, ahol rövid, vitaindító előadásokkal a regionalitás további kérdéseit, megközelítési módjait villantották fel. Szó esett a Vajdaság, mint régió jellegzetességeiről, a nyugat-európai vidékfejlesztésben felvetődő problémákról, különös tekintettel Dél-Tirolra, illetve Hódmezővásárhely önkormányzatának vidékfejlesztéssel foglalkozó szakembere konkrét példákon keresztül mutatta be a vidékfejlesztési politika gyakorlati problémáit a térségben.

A regionalitás és vidékfejlesztés az Európai Unióhoz való csatlakozásra várva rendkívül időszerű kérdéssé vált, amely a társadalom széles rétegeit érinti. A jövőben minden bizonnyal számtalan új probléma adódik, ami a különböző tudományágak együttműködését teszi szükségessé. Általánosnak tűnő folyamat azonban, hogy az utóbbi években a konferenciák értelmiséget vonzó és aktiváló ereje csökkenni látszik, olybá tűnik, hogy a nyilvánosság korlátozottságának megszűnésével az értelmiség érdeklődése és aktivitása is megszűnt. Ez alól a fenti konferencia sem jelentett kivételt. A közönség tulajdonképpen a konferencia és szekciósülés előadóiból és néhány diákból állt. Az elhangzottak így nem igazán jutottak túl a témával egyébként is foglalkozó szűk szakmai közösség keretein.

III.

November 11-én került sor a Magyar Szociológiai Társaság szakosztályainak üléseire a hódmezővásárhelyi Cseresnyés Kollégiumban. Nyolc szakosztály ült össze, a különböző szakterületek igyekeztek – a regionalitás kérdésköréhez is kapcsolódva – áttekinteni az elmúlt év munkáját és eredményeit.

Az Oktatásszociológiai szakosztály a társadalmi tér és oktatás problematikáját tárgyalta, Forray Katalin az iskolahálózat térségi összefüggéseit mutatta be, Imre Anna a térségi együttműködés lehetőségeiről beszélt. Kozma Tamás a regionális együttműködés kérdését tárgyalta a harmadfokú képzésben, majd Murányi István és Nagy Péter Tibor előadásaira került sor, *A politikai szocializáció regionális metszetei*, illetve *Az iskolázottság felekezeti egyenlőtlenségeinek regionális összefüggései a XIX–XX. század fordulóján* címmel, végezetül pedig Szabó Ákosné *Gondolatok az akadályozott fejlődésű emberek oktatásának és nevelésének területi dimenzióiról* című előadását hallgathatták meg az ülés résztvevői.

Az Ifjúságszociológiai szakosztály *A szabadidő szcenárió lehetőségei és kihívásai* címmel ült össze. Az ülés résztvevői Gábor Kálmán, Utsi Ágnes, Baranyi Katalin, Papp Attila, Kabai Imre, Miklós László, Tibori Tímea, Veres Valér, Sólyom Andrea és Kiss Tamás voltak. A szekciósülés nyitóelőadását Gábor Kálmán tartotta *Esélyek és veszélyek. Az ifjúságkutatási tézisek avagy bevezetés* címmel. Ezt követően kerekasztal beszélgetésre került sor a Pepsi Sziget kutatásról, *A középosztály szigete* címmel, illetve az *Erdélyi középiskolások átalakulásban* című könyv alapján a határon túli fiatalok kutatásáról és esélyeiről. Mindezek mellett Miklós László bemutatta a TÁRKI Rt. *A média hatása a gyerekekre és fiatalokra* című kutatását is.

Az Egészségyszociológiai szekción három előadást hallgathattak meg a résztvevők: Piczil Márta és Pikó Bettina: „*És rajtuk ki segít?*” – *Kvalitatív egészség-*

szociológiai elemzés a nővéri hivatásról című előadását, Kovács Katalin, Orosz Éva és Mogyoróssy Zsolt előadását *Az életesélyek és az egészségügyi ellátás egyes indikátorai – Regionális különbségek alakulása a 90-es évtizedben* címmel, és végezetül Molnár D. László ismertette az egészségügyi ellátásba megfigyelhető területi különbségeket.

Szintén három előadásra került sor a Magyar Szociológiai Társaság egyik új szakosztálya, a Politikai viselkedés szakosztály ülésén is, ami *A racionális viselkedés kérdése a választói magatartás vizsgálatában* címet viselte. Elsőként Róbert Péter tartott előadást *Társadalmi pozíció és racionális szavazás* címmel, ezt követően Karácsony Gergely *A magyar választó esete a racionalitással* című beszámolójára került sor, végül Tóka Gábor *Lehet-e ésszerűen viselkedni egy ésszerűtlen arénában?* című előadása hangzott el.

A Környezet- és Városszociológiai szakosztály rendkívül gazdag programmal állt az érdeklődők elé. A szekcióülés a regionalitás és társadalmi konfliktusok kérdéskörét járta körül. Tizenegy előadás hangzott el. Szirmai Viktória bevezetője után Vécsey Pál a kilencvenes évek társadalmi-területi egyenlőtlenségeinek alakulásáról beszélt. Csanádi Gábor: *Térbeli mobilitás a budapesti agglomerációban* címmel tartott előadást. Szépvölgyi Ákos a regionális tájalkotó tényezők hatásait tárgyalta, Baráth Gabriella a Közép-Dunántúl kapcsán beszélt a gazdasági szerkezetváltás társadalmi következményeiről, szintén ezzel a régióval foglalkozott Molnár Balázs a városi társadalmakat bemutató előadásában. Albert József a környezeti attitűdök regionális sajátosságait ismertette, Vári Anna pedig az árvíz és a vízszennyezés okozta társadalmi feszültségeket taglalta a Felső-Tisza régióban. A területfejlesztési országgyűlési beszámoló készítésének tanulságait Berey Katalin foglalta össze. Krémer András a kistérségek érdekeinek problematikáját, ezen belül a megőrzésükre és erősítésükre irányuló programokat tárta a hallgatóság elé. A Levegő Munkacsoport tapasztalatait Beliczay Erzsébet *Társadalmi-környezetvédelmi konfliktusok az önkormányzat és a lakosság között* című előadásából ismerhette meg az ülés közönsége. Vit László az önkormányzatok és a civil társadalom problematikáját világította meg a szekcióülés záró előadásában.

A Kultúra-, művelődés- és művészetszociológiai szakosztály ülésén is az előadásoké volt a főszerep. Rendkívüli témagazdagságról tett tanúbizonyságot ez a szekció. Antalóczy Tímea a szappanoperákban megjelenő preferált értékekről beszélt. Bényei Judit a fiatalok filmízlésére vonatkozó debreceni kutatás eredményeit ismertette. Erőss Gábor *Az „ötödik pecsét” értelmezésmódjai*, Rétfalvi Györgyi *Az elkerített város* címmel tartott előadást. Történeti témájú értekezésében Hain Ferenc a kommunikációs stratégiák és a reformkori irodalom összefüggéseit tárgyalta. Tibori Tímea a szabadidős tevékenység-szerkezet tükrében tekintette át a kultúra paradigmaváltását. A konferencia témájához talán leginkább illeszkedő előadás Szilágyi Erzsébet nevéhez fűződik, aki bemutatta, hogy miként jelenik meg a kilencvenes évek magyar filmművészetében a falu és a város.

A Faluszociológia szakosztály ülése tulajdonképpen a konferencia folytatásának tekinthető. Az ülés résztvevői a vidék átalakulásának és átalakításának problémáit vitatták meg. A szekcióban a vidék és a vidékfejlesztés elméleti és gyakorlati szakemberei foglaltak helyet. Az ülés alkalmával a szakosztály tagjai ismertették azokat a munkákat, amelyekkel jelenleg foglalkoznak, illetve ehhez kapcsolódva reflektál-

tak a konferencián elhangzottakra is, megvitatták többek között az „új ruralitás” fogalmát.

Elsőként Kovács Katalin *A SAPARD Magyarországon* címmel vitaindító előadást tartott az elfogadott ország-program „filozófiájáról”, lehetséges hatásairól, az országos és kistérségi szintek közötti viszonyról, a kistérségi programozás szakmai és morális tanulságairól. A SAPARD Európai Unió előcsatlakozási program. Kilenc „intézkedést” fogalmaz meg, ezek közül Kovács Katalin kiemelte a harmadikat, amely a vidékfejlesztést, és az ötödiket, amely a mezőgazdaság fejlesztését határozza meg. Elmondta, hogy a SAPARD a mezőgazdaság problémáját képtelen megoldani, a mezőgazdaságban modellváltásra lenne szükség, ezzel szemben a SAPARD csupán a legkritikusabb ágazatokat támogatja a sertés-, a baromfi-, a szarvasmarha tenyésztést és az ezt kiszolgáló takarmánytermelést. Ezek főleg nagyüzemi gazdaságok, tehát a kisüzemi gazdaságokat a SAPARD-nak nem sikerült felemelnie. Az elhangzottakkal kapcsolatban többekben felvetődött a kérdés, hogy egyáltalán van-e valódi értelme agrárfejlesztésről beszélni, vagy ezt is csak a politikai hatalom érdekei generálják.

A továbbiakban Kovács Katalin elmondta, hogy a régiók között hierarchia van kialakulóban. A pénz a „hagyományos válságterületekre” – az aprófalvas térségekbe és az ipari válságterületekre – került, illetve került volna. Térségi szintről azonban településszintre ment át a vidékfejlesztés szemlélete, ennek egyik legfőbb oka, hogy egyetlen mutató, a népsűrűség alapján határozták meg, hogy ki a rászoruló. Kiemelte, hogy még súlyosabb problémát jelent az, hogy a vidékfejlesztés rendkívül politizált, és ma már a szaktudósok nem tudják befolyásolni a politikát. Szerinte ezen a területen politikusként, mozgalmárként vagy szakértőként lehet működni. Jelenleg Magyarországon az agrárlobby a legerősebb, úgy tűnik, hogy számukra az Európai Unió csak alibi, amit a saját érdekeikre használnak fel. A helyzet azonban Nyugat-Európában is hasonló volt, ott is az agrárlobbynak fűződött leginkább érdeke a vidékfejlesztéshez. Kovács Imre szerint nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy az Európai Unió országaiban az agrárlobby sajátította ki a vidékfejlesztési támogatásokat. Az Unión belül nagyon sok nemzeti stratégia létezik, az EU előírásai egyáltalán nem megváltoztathatatlanok, ezt csak az érdekelt csoportok tüntetik fel így. A vitaindító előadás lezárásaként Kovács Katalin ismertette azokat a tényezőket, amelyek a vidékfejlesztést motiválhatják, ezek a vidék értékei, mint például a természeti környezet és az egészséges életmód. A vidékfejlesztéshez ugyanis egyetlen cél, mégpedig az emberek falvakban való megtartása nem elegendő.

Az ülés további részében a szakosztály tagjai a legfrissebb kutatási eredményeket és műveket ismertették. Csité András Zala megyei kutatásai alapján a magyar vidék sokszínűsödését mutatta be. Vidéken nagyon fontos átalakulási folyamatok zajlanak. Ezek közül kiemelte az iparosodás, illetve újraiparosodás folyamatait, a turizmus megjelenését, a szuburbanizáció jelenségeit, illetve ezzel párhuzamosan meghatározott falvakra vonatkozóan a szegények betelepülését. A kutatás eredményeinek tükrében megállapította, hogy a korábbi vidékkategóriánk – amelynek legfőbb attribútuma hátrányos helyzet volt – már nem tükrözi a jelenlegi állapotokat. A vidék újradefiniálására van tehát szükség, hangsúlyozta azonban, hogy a vidék definíciójának csak addig van értelme, amíg van olyan társadalmi csoport, amely vidékinek tartja önmagát. Az új magyar vidékfogalomnak tartalmaznia kell az új folyamatokat,

a vidéken megjelenő új társadalmi csoportokat és az új identitásokat is. Nagyon fontos, hogy az identitásteremtés helyi szinten történik, és alapját a várostól való megkülönböztetés igénye adja. A város-falu megkülönböztetés mellett természetesen jelen van a Budapest-vidék definíció is, de ez inkább a szakértői és politikai csoportok definíciója.

Táll Éva könyvbemutatót tartott az MTA Politikatudományok Intézete Önkormányzati Kutatócsoportjának kiadványairól. Kovács Teréz a vidékfejlesztés helyi és gyakorlati problémáiról beszélt, szerinte a támogatások nem a leginkább rászorultakhoz jutnak, a programcsinálók, pályázatíró szakemberek gyakran elhallgatnak információkat, hogy megnyerjék a vidék lakosságát. Nagyon kevés pénzről van szó, mégis óriási harcok folynak érte.

Kovács Imre *Az új európai vidék* címmel tartott beszámolót. Az európai „későn jövők” vidékátalakulása nagyon hasonlít egymásra. Hamarosan megjelenik egy tanulmánykötet, amely a Green Ring országainak vidékátalakulását mutatja be. A kötet egyik kulcsfogalma a depeasantisation (elparasztiatlanodás). Az elemzők három dimenzióban vizsgálják ezt a folyamatot: a belső elparasztiatlanodás, ami a farmerek létrejöttét takarja, a strukturális elparasztiatlanodás, amelyet egyes területeken a szocialista átalakulás, máshol pedig az Európai Unió politikája hajtotta végre, a parasztság eltűnésének harmadik dimenzióját a kulturális elparasztiatlanodás, a tradícióvesztés jelenti, melynek hatására a parasztkép, vidékkép erősen negatívvá vált. A magyar faluképek, parasztképek történeti átalakulásának bemutatásáról egy szöveggyűjtemény is készül Kovács Imre és Saád József vezetésével, illetve az ELTE szociológus hallgatóinak közreműködésével.

Az ülés végén a faluszociológia és a vidékfejlesztés iránt érdeklődő „legfiatalabb nemzedék” is szót kapott. Andacsik Emese, Megyesi Boldizsár és Mód Péter az ELTE harmadéves szociológus hallgatói – Kovács Imre tanítványai – az 1999. évi Farmerfelmérésen végzett elemzéseik alapján ismertették a munka és gazdálkodás legfőbb jellemzőit a családi gazdaságokban a kilencvenes évek végén.

A szakosztályülés megpróbált átfogó képet nyújtani a vidékfejlesztés és a faluszociológia legfontosabb kérdéseiről és legégetőbb problémáiról. A vidékfejlesztés konfliktusokkal terhelt szak-, illetve tudományterület, reménykeltő azonban, hogy még van kommunikáció a „tudományos” és „gyakorlati” szakemberek között.

A legnagyobb visszhangra a Szociológiai Oktatási szakosztály ülése számíthatott. Az ülés apropóját Némedi Dénes *A szociológia egy sikeres évszázad után* című tanulmánya adta (Szociológiai Szemle, 2000/2). A tanulmányban megfogalmazott kérdésekhez kapcsolódva a szakosztály vitaülést tartott Katona Péter vezetésével.

Az ülés első részében Némedi Dénes ismertette a tanulmányában megfogalmazott fő problémákat. Három kérdést vetett fel, amelyek szerinte a szociológia mai állapotát befolyásolják és meghatározzák: az egyetem átalakulása, a társadalom, mint sajátos létszféra kérdésessé válása, és a klasszikus értelmiség feldarabolódása. Az egyetemi képzés bővülésével a hallgatók létszáma ugrásszerűen nőtt, tudományos képzés ekkora hallgatói létszám mellett természetesen már nem lehetséges. Emellett jelentős probléma, hogy a szociológiához kapcsolódva nem alakult ki igazi szakma, a képzés nem jelent hivatásra való felkészítést, így a szociológia szak mára általános értelmiségképzővé vált. Ide kapcsolódik az a fejlemény, hogy a szociológia, mint egységes egyetemi tudomány a végnapjait éli. A diszciplináris keretek felbomlóban

vannak, a szociológia transzdiszciplináris tudománnyá válik, amely a problémáit a diszciplináris határokon kívül definiálja, és a megoldási módszereit is azon kívül keresi.

A szociológia jelenlegi állapotát befolyásoló, következő tényezőként Némedi Dénes a társadalom, mint sajátos létszféra felbomlását emelte ki. A szociológiának szembesülnie kell azzal a ténnyel, hogy a tárgya egyre megfoghatatlanabb. Tovább erősíti a problémát a nemzetállami keretek kérdésessé válása. A szociológia ugyanis – annak ellenére, hogy univerzális tudományként tüntette fel magát, és a társadalmat a valóságos világ jelenségeinek külön csoportjaként határozta meg, amely szemben áll a nemzetállamként elgondolt állammal és a piac által integrált gazdasággal – mindig is kötődött a nemzetállami keretekhez. A szociológia tág értelemben vett közönségét is a nemzetállami közönség adta, és a nemzetállami értelemben vett társadalmi keret magától értetődősége tette lehetővé a speciálisan szociológiai kérdések – az integráció és szolidaritás megfogalmazását is. A szociológia számára tehát nem önmagában a nemzetállami keretek felbomlása és a társadalom fogalmának elbizonytalanodása jelenti a problémát, hanem ennek a folyamatnak a szolidaritás lehetőségét érintő következményei.

A harmadik problémát a szociológia számára Némedi Dénes szerint az értelmiség, mint sajátos szociális képződmény felbomlása jelenti. Az értelmiség helyzetének megváltozásában kiemelkedő szerepet játszott a nyilvánosság eszköztárának átalakulása. Ma már nincsenek szilárd kommunikációs keretek, amelyek segítségével az eszmék és ezekhez kapcsolódva az értelmiségi csoportok formálódhatnak. Az értelmiség – amely elvesztette privilegizált jellegét és szétszóródott a középosztály mezejében – „korszaka” véget ért. A szociológia pedig az értelmiség eltűnésével elvesztette igazi szakmán kívüli közönségét, és egyelőre nem lehet tudni, hogy milyen helyet tud magának kiszorítani az új kulturális világban.

A szekciósülés második felében került sor a tanulmányban megfogalmazott kérdések megvitatására. Lengyel György, Nagy Endre, Róbert Péter, Saád József és Tamás Pál hozzászólásaik során felvetették azt a kérdést, hogy fenntartható-e az egyetemi képzés tudományos jellege, és hogy miként alakul a szociológia, mint szaktudomány, és az egyetemi képzés viszonya. Kitértek a szociológia és a többi tudományág viszonyának problematikájára is, Némedi Dénes hangsúlyozta, hogy a szociológia a transzdiszciplinaritás felé tart, illetve többé-kevésbé már el is jutott. Megvitatták a szociológia helyének kérdését a bővülő egyetemi oktatáson belül, Tamás Pál a „pufferzóna” kifejezéssel érzékeltette a szociológia tömegvonzó, tömegfelvevő és „tároló” jellegét, amit más résztvevők vitattak. Felvetődik a kérdés, hogy a jelenlegi „állapotok” tükrében hogyan lehetne és kellene a szociológiát tanítani. A képeseknek tűnő specializált ismeretek átadása, vagy az általános jellegű oktatás a célravezető?

Az ülésen tehát rendkívül időszerű és sokakat érintő kérdések vetődtek fel, azt hiszem sem az oktatók, sem a hallgatók nem mehetnek el ezen problémák mellett. Nagyon fontos, hogy a problémák és a kérdések a diákság tömegei számára ismertté váljanak, a helyzet normalizálásának ugyanis minden bizonnyal elengedhetetlen feltétele az oktatók és hallgatók együttműködése és kommunikációja. A szekciósülésen olyan beszélgetés bontakozott ki, amely mindenképpen folytatásra hivatott, ezt segítő az ülés anyaga hamarosan az interneten is olvasható lesz.